

УДК 347.7

Фомічов К. С.

доктор юридичних наук, професор

Крамар Б. Б.

асистент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ

Фінансові інститути є основою економічної стабільності будь-якої держави, забезпечуючи ефективний розподіл фінансових ресурсів, підтримку інвестиційної активності та загального економічного розвитку. В умовах глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій значення прозорості та відповідальності у діяльності цих інститутів зростає. Прозорість фінансових установ сприяє підвищенню довіри з боку клієнтів, інвесторів і регуляторів, тоді як відповідальність забезпечує захист їхніх інтересів та підтримку стабільності фінансових ринків.

Нормативно-правові акти відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості та відповідальності фінансових інститутів. Вони встановлюють правила ведення діяльності, обов'язки зі звітування, контрольні механізми та санкції за порушення. Відсутність чіткого правового регулювання створює ризики для фінансової системи, включно з можливістю шахрайства, відмивання грошей або зловживання доміантним становищем на ринку.

Вивчення правових механізмів, які сприяють забезпеченню прозорості та відповідальності фінансових інститутів, а також аналізі їхньої ефективності на прикладі міжнародного і національного законодавства. Прозорість у контексті фінансового права означає відкритість і доступність інформації про діяльність фінансових інститутів, що дозволяє зацікавленим сторонам оцінювати їхній стан і приймати обґрунтовані рішення. Відповідальність передбачає обов'язок фінансових установ дотримуватися встановлених норм, а також можливість застосування до них санкцій у разі порушення правил. Ці поняття є взаємопов'язаними: прозорість сприяє підвищенню відповідальності через посилення зовнішнього та внутрішнього контролю [2].

У міжнародному праві принципи прозорості та відповідальності закладені в документах таких організацій, як Базельський комітет з банківського нагляду, Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), а також у нормах Європейського Союзу. Ці принципи передбачають регулярну звітність, незалежний аудит і належний внутрішній контроль. Непрозорість у діяльності фінансових інститутів створює значні ризики, зокрема для їхньої платоспроможності, репутації та стійкості.

На міжнародному рівні прозорість забезпечується через впровадження стандартів, таких як Базельські принципи, які визначають мінімальні вимоги до капіталу, управління ризиками та звітності банків. FATF пропонує рекомендації щодо боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, які також сприяють прозорості через встановлення обов'язкових процедур перевірки клієнтів та моніторингу транзакцій.

У США значну роль відіграє закон Сарбейнса-Окслі, який встановлює жорсткі вимоги до фінансової звітності та внутрішнього контролю в корпораціях. Цей закон сприяє підвищенню відповідальності менеджменту та акціонерів.

У Європейському Союзі питання прозорості врегульовані низкою директив, зокрема Директивою з фінансової звітності, яка вимагає публікації об'єктивної та перевіреної фінансової інформації. Крім того, директиви щодо боротьби з відмиванням грошей встановлюють обов'язкові процедури з належної перевірки клієнтів.

В Україні правове забезпечення прозорості фінансових інститутів регулюється закон "Про банки і банківську діяльність" [1]. Механізми контролю прозорості включають

проведення регулярного аудиту, подання звітності регуляторним органам та впровадження програм комплаєнсу. Важливу роль відіграють незалежні аудиторські фірми, які підтверджують достовірність фінансової звітності.

Нормативно-правові акти є ключовим інструментом у забезпеченні прозорості та відповідальності фінансових інститутів. Їхній розвиток сприяє зміцненню довіри до фінансової системи, підвищенню стабільності ринку та мінімізації ризиків. Водночас подальше вдосконалення законодавства вимагає врахування сучасних викликів, зокрема, цифровізації фінансових послуг і глобалізації економіки. Гармонізація національних нормативно-правових актів з міжнародними стандартами забезпечить ефективніше функціонування фінансової системи в умовах сучасного світу.

Відповідальність фінансових інститутів за недотримання прозорості регламентується законодавством та має багаторівневий характер. Юридична відповідальність передбачає адміністративні, цивільні та кримінальні санкції залежно від характеру та наслідків порушень.

Адміністративні санкції застосовуються до фінансових інститутів у разі порушення правил звітності, процедур комплаєнсу чи нормативів фінансової стабільності. До них відносяться штрафи, анулювання ліцензій, тимчасова заборона на проведення певних операцій. Наприклад, в Україні Національний банк має право накладати адміністративні стягнення на банки за порушення вимог звітності чи невиконання регуляторних вказівок.

Цивільно-правова відповідальність фінансових інститутів виникає у разі завдання шкоди клієнтам або контрагентам через недотримання прозорості. Це може включати компенсацію збитків, відшкодування моральної шкоди або повернення незаконно отриманих коштів. У міжнародній практиці нерідко виникають судові позови проти банків за приховування інформації про ризики фінансових продуктів. Кримінальні санкції застосовуються у випадках, коли непрозорість діяльності пов'язана з шахрайством, відмиванням грошей, фальсифікацією звітності чи іншими тяжкими правопорушеннями. Наприклад, у США після фінансової кризи 2008 року деякі керівники банків стикнулися з кримінальними переслідуваннями за навмисне введення інвесторів в оману.

У Сполучених Штатах закон Сарбейнса-Окслі значно посилив відповідальність за маніпуляції фінансовими звітами. У ЄС директиви з протидії відмиванню грошей передбачають жорсткі санкції за порушення процедур належної перевірки клієнтів. В Україні основними органами, які забезпечують відповідальність фінансових інститутів, є НБУ, НКЦПФР і Державна служба фінансового моніторингу.

Фінансові установи можуть мінімізувати юридичні ризики шляхом впровадження ефективних процедур внутрішнього контролю, належної перевірки клієнтів і постійного навчання персоналу. Крім того, забезпечення незалежного аудиту та прозорості фінансової звітності є ключовими елементами для зниження ризиків правопорушень.

Україна активно імплементує європейські директиви, проте для досягнення більшої ефективності потрібне подальше узгодження з рекомендаціями FATF, Базельського комітету та МВФ. Це сприятиме не лише підвищенню прозорості, але й зміцненню міжнародної репутації країни. Нормативно-правові акти відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості та відповідальності фінансових інститутів, сприяючи стабільності ринків і довірі клієнтів. Основні проблеми у цій сфері пов'язані з прогалинами в законодавстві та недостатнім контролем за дотриманням норм. Для їх вирішення необхідне вдосконалення законодавчої бази, впровадження сучасних механізмів контролю та узгодження норм із міжнародними стандартами.

Література:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Редакція від 08.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
2. Гарбінська-Руденко А.В., Дудник В.М., Яценко Ю.Г. Правові проблеми функціонування фінансової системи України в період дії воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №2. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261776/258186> (дата звернення: 20.11.2024).